

Květen 2023

SVOBODA SLOVA V DOBĚ VÁLKY

Karel Sál

Shrnutí

Vypjaté situace jsou vždy testem charakteru. Ať už jednotlivců, tak i celých společností. Rusko-ukrajinskou válku tak můžeme považovat za další zkoušku českého národa. Zkoušku toho, nakolik v nás samotných zakořenila svoboda nabytá po roce 1989 a nakolik jsme ochotni bránit principy tváří v tvář autoritářům, ať domácím, tak zahraničním.

Dnešní komentář se zaměří na ošemetné téma svobody slova v rámci rusko-ukrajinské války, na problematiku fake news a na důvody, proč bychom rozhodně neměli ruské propagandě zavírat dveře.

Svoboda je jen jedna

Principy liberální demokracie jsou v České republice platné univerzálně, jelikož jsou zakotveny v Ústavě České republiky a Listině základních práv a svobod. Ústava je důležitá především proto, že je nadřazena ostatním zákonům, vyhláškám, evropskému právu či obchodním podmínkám nadnárodních korporací.

Ústavní práva tvoří základ liberální demokracie, tj. specifické formy demokratického uspořádání, jež charakterizují volení vládní úředníci, svobodné a pravidelné volby, všeobecné volební právo, právo ucházet se o úřad, svoboda projevu, právo na alternativní informace a svoboda sdružování (Dahl, 1989: 221). Tyto znaky odlišují liberální demokracii od jiných „demokracií“. Mám na mysli ty lidové, kde sice taky máte všeobecné volby, ale už se nemůžete svobodně rozhodnout koho volit, jelikož k dispozici máte jedinou kandidátku a v případě neúčasti se o vás začne zajímat politická policie.

Nejkřiklavější rozdíly mezi svobodnou a nesvobodnou společností způsobují poslední tři zmíněné liberálně-demokratické instituce: svoboda projevu, právo na alternativní informace a svoboda sdružování. Nakolik jsou tyto instituce naplňovány, natolik máme svobodnou společnost a obráceně. Všichni asi chápeme, že demokracie, ve které nesmíte kritizovat téměř nic, bude svobodná méně než ta, kde má každý zaručeno právo vyjádřit se bez jakýchkoli konsekvencí.

V hodnocení svobody slova si Česká republika vede velmi dobře, a to dlouhodobě. V rámci Freedom Index, který každoročně sestavuje organizace Freedom House, v kategorii *D4 svoboda slova*¹ držíme od roku 2013 nejvyšší hodnocení (tj. 4 body ze 4; Freedom House 2023a).

Zápas o míru svobody slova ale probíhá kontinuálně. Ať už veřejnou debatou: například zda brněnské divadlo může uvést Frličovu hru *Naše násilí, vaše násilí*, i když to nadzvedne kardinála Duku (Šopfová, 2019), či zda rumburský rapper může veřejně recitovat cituji: „*Hrobku s Pitvou nejvíc nasíraj Ukrajinci, mě zas serou cigoši, co čórujou na Florenci.*“ (Zelený, 2011) Oba zmíněné případy skončily rozsudkem, který upřednostnil svobodné vyjádření před uraženými city stěžovatelů. Nezaujatého pozorovatele to může uchválnit, že svoboda slova je v České republice ve skvělé kondici. Jenže co nebylo, může být. Válka na Ukrajině začíná nahlodávat i takové samozřejmosti, jako je říkat si, co chcete. A negativních kroků se nebojí ani vláda.

Fiala versus svoboda

Debatu o svobodě slova hned na začátku rusko-ukrajinské války zažehla sama vláda Petra Fialy, když se rozhodla zasáhnout proti webům šířícím „ruskou propagandu“. Jen tři dny po ruském útoku na Ukrajinu zablokovalo sdružení cz.nic po konzultaci s vládou a českými tajnými službami přístup k osmi „zpravodajským webům“ (Aeronet.cz, Protiproud.cz, Ceskobezcenzury.cz, Voxpopuliblog.cz, Prvnizpravy.cz, Czechfreepress.cz, Exanpro.cz a Skrytapravda.cz). Prvního března se přidali tři čeští

---

¹ Otázky tvořící dotazníkovou část kapitoly D.4: *Mohou jednotlivci svobodně vyjadřovat své osobní názory na politická nebo jiná citlivá témata, aniž by se museli bát sledování nebo postihu?*

D4.1: *Jsou lidé ochotni zapojit se do soukromých diskusí, zejména politické povahy, na veřejných, semiveřejných nebo soukromých místech – včetně restaurací, veřejné dopravy a jejich domovů, osobně nebo po telefonu – bez obav z obtěžování nebo zadržení úřady či nestátními aktéry?*

D4.2: *Čelí uživatelé osobní online komunikace – včetně zpráv, hlasových nebo video aplikací nebo účtů na sociálních sítích s omezeným publikem – právními postihy, obtěžováním nebo násilím ze strany vlády nebo mocných nestátních aktérů v odvetě za kritická vyjádření?*

D4.3: *Zaměstnává vláda lidi nebo skupiny, aby se zapojily do veřejného sledování a oznamovaly úřadům údajné protivládní rozhovory?* (Freedom House, 2023b: 11–12)

mobilní operátoři a pro mobilní zařízení začali blokovat stránky cz.sputniknews.com, Cz24.news, Nwoo.org, Slovanskenebe.com, Svobodnenoviny.eu a Zvedavec.org, na které je český regulátor krátký, jelikož se jedná subjekty administrované v zahraničí. Blokovány byly do 25. května 2022, poté je sdružení cz.nic kvůli chybějící legislativě odblokovalo (cz.nic, 2022).

Leckdo tomuto postupu tleskal. Ale právě způsob, jakým vláda prosadila svoji vůli, je v naprostém rozporu se všemi polistopadovými hodnotami. Vláda totiž využila typické české klíčky. Blokaci nenařídila a ani nemůže, protože jí k tomu chybí zákon, který by byl sám o sobě velmi problematický, a to je jeden z důvodů, proč vlastně vůbec neexistuje, takže spolu s tajnými službami blokaci pouze „doporučila“. Vláda tedy chybějící pravomoc vyřešila tím, že nátlakem přesvědčila zájmové sdružení cz.nic, aby udělalo, co po něm chce. Takhle se nechová vláda demokratického státu ale parta mafiánů. Navíc takový postup nebyl právně napadnutelný. Vláda totiž nemohla porušit zákon, který neexistuje, což v lednu 2023 potvrdil i soud (Fišer, 2023). Pochybná klíčka Fialovi vyšla, ale naše svoboda slova utřila pořádný kopanec do podbříšku. Stát občanům vlastně vzkazuje, že pokud budou psát něco, co se nelíbí vládě či tajným službám, mohou mít problémy, i když zákon neporušují.

Nejde o to, že bychom se zastávali proruských trollů nebo že dotyčné weby nepublikovaly bohapusté lži. Pokud ale máme žít ve svobodné společnosti, musíme ctít právní stát za každou cenu, i když nedaleko od našich hranic probíhá vojenský konflikt. Proto doufáme, že Petr Hájek, který je spíše prototypem bigotního extremisty než proruským trollem, bude i nadále dál psát pro svůj plátek zmatené bludy. To je totiž svoboda ve všech jejích ohledech, i v těch méně pěkných. A také doufáme, že občanská společnost a soukromé firmy se příště nenechají zastrašit vládou a nebudou dělat špinavou práci za někoho jiného.

Jak na dezinformace

Leckoho pobouřil rozhovor vládního poradce pro národní bezpečnost Tomáše Pojara (Kalenská, 2023), který během dotazování nedokázal definovat dezinformaci. Jeho postoj nešel kritice (např. Fendrych, 2023), ale ona indiferentnost vychází právě z toho, že Pojar dokáže domýšlet věci do důsledků.

Problém politiky „lež není názor“ je totiž v samé definici toho, co je to dezinformace a co je vlastně lež, respektive kdo rozhoduje o tom, co je lež a co nikoliv. Dříve monopol na pravdu držela církev, respektive panovník, později ve 20. století pak v rámci totalitních a jiných nedemokratických režimů stát a jeho instituce. To je také jeden z důvodů, proč tvůrci naší polistopadové ústavy inkorporovali Listinu základních práv a svobod do ústavního pořádku. Společnost, kde o pravdě a lži rozhoduje stát (či někdo na státu závislý), již není liberální demokracií. Proto různé zprávy o fake news z pera úředníků musíme brát minimálně s rezervou a držet se zásady, že pokud chceme být svobodnou společností, musíme holt strpět, když někdo občas nemluví pravdu.

Zakazování nepohodlných názorů či domnělých lží má totiž několik nezamýšlených a nežádoucích efektů. Případná represe jednak posiluje ty, kdo takové informace šíří, jelikož získávají aureolu mučedníka a bojovníka proti systému, tedy legitimitu, po které dezinformátoři tolik touží. A také čištění veřejného prostoru od fake news, ať už domnělých či skutečných, oslabuje schopnosti veřejnosti dezinformaci rozeznat a tím také neutralizovat.

Pokud si pomůžeme přirovnáním, tak v současné době se snažíme společnost izolovat od lži podobně jako zdravé jedince od nakažených a původců nemoci. Podmínkou úspěšnosti takového postupu je, že izolace je sama o sobě dostatečně účinná, ale jak víme z poslední pandemie, takový postup nemusí být vůbec snadný. Ještě horší perspektivu máme v oblasti nových médií a internetu, kde je taková obrana

mnohem složitější. Svobodným společenstvem se za tři dekády nepodařilo eliminovat tak závažné internetové kriminální aktivity jako prodej drog, zbraní a lidí či pedofilní pornografii. Proč čekat, že boj s fake news bude tentokrát úspěšný?

Rezignujme na vytváření jakýkoliv ministerstev pravdy a raději všechny občany s fake news, propagandou a dalšími negativními podobami svobody slova důvěrně seznamme. V lékařském prostředí bychom to nazvali imunizací. Všichni musí vědět, jak dezinformace vypadá. Že neexistuje ucelený kánon, co je pravda a co je lež. Že problematika je hlubší, než jak se nám snaží namluvit různí *factcheckeři*, kteří si v řadě případů jen přejí prosadit svůj vlastní pohled na svět. Že existují různé pohledy na jednu věc, že ne všechno psané na internetu je pravda, a i na první pohled průkazná fotografie, video či celá reportáž nemusí mít v době deepfake s realitou nic společného. Jedině tak bude naše společnost svobodná a bezpečná.

Plně funkční svoboda slova má totiž jednu nezpochybnitelnou výhodu: svobodné společnosti dává možnost nahlédnout do hlav jejích nepřátel. Pokud umožníme, aby různí příznivci autoritářů, neonacisté, neofašisté, klerofašisté, vyznavači vlády tvrdé ruky, nostalgici po socialistickém režimu či fanatičtí vyznavači Vladimira Putina říkali otevřeně, co si myslí a co by si přáli, tím jednodušeji je bezpečně poznáme. A co s takovými jedinci provedeme? Nic, jelikož fandit Vladimiru Putinovi je nechutné, ale plně legální. Otevřeností se staneme silnějšími. Opačný postup vede do pekla tyranie.

Zdroje

Dahl, R. A. (1989). *Democracy and its Critics*. New Haven, London: Yale University Press.

Fendrych, M. (2023). Pojar nedokáže definovat dezinformace. Stát se jim nebrání, neumí to, možná nechce. Aktualne.cz. 19. 4. 2023, 8:00. <https://nazory.aktualne.cz/komentare/pojar-nedokaze-definovat-dezinformace-stat-se-jim-nebrani/r~954e3332ddd011eda25a0cc47ab5f122/>

Fišer, M. (2023). Žádost o blokaci dezinformačních webů nebyla nezákonná, rozhodl soud. Novinky.cz. 24. 1. 2023, 8:02. <https://www.novinky.cz/clanek/internet-a-pc-zadost-o-blokaci-dezinformacnich-webu-nebyla-nezakonna-rozhodl-soud-40420824>

Freedom House (2023a). Freedom in the World 2013-2023: Raw Data. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-02/All_data_FIW_2013-2023.xlsx

Freedom House (2023b). Freedom in the World 2023: Methodology Questions. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-03/FITW_2023%20MethodologyPDF.pdf

Kabelová, E. (2022). Kardinál Duka prohrál spor s brněnskými divadly. Omluvy se od nich nedočká. TN.cz. 11. 10. 2022, 14:24. <https://tn.nova.cz/zpravodajstvi/clanek/473396-kardinal-duka-prohral-spor-s-brnenskymi-divadly-omluvy-se-od-nich-nedocka>

Kalenská, R. (2023). Aréna N: Neumím definovat, co je to dezinformace, říká vládní poradce pro národní bezpečnost Tomáš Pojar. Deník N. 4. 4. 2023, 17:35. <https://denikn.cz/1118355/arena-n-nevim-co-je-dezinformace-a-jak-proti-nim-bojovat-rika-vladni-poradce-pro-narodni-bezpecnost-tomas-pojar>

Nic.cz (2023). Sdružení cz.nic dnes vrátilo do zóny dříve vyřazená jména domén dezinformačních webů. Tisková zpráva. 25. 5. 2022, 11:35. <https://www.nic.cz/page/4320/sdruzeni-cznic-dnes-vratilo-do-zony-drive-vyrazena-jmena-domen-dezinformacnich-webu/>

Zelený, P. (2011). Žalobce připomněl Českou sodu a soud trio ostrých raperů osvobodil. Idnes.cz. 29. 11. 2011, 15:58. https://www.idnes.cz/zpravy/cerna-kronika/soud-osvobodil-hrobku-pitvu-a-reznika.A111129_155059_krimi_cen

Autor

KAREL SÁL Analytik

Karel Sál vystudoval politologii na Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, kde v roce 2016 obhájil disertační práci s názvem Demokracie v krizi nezájmu: účinky využití internetových voleb ve volebním procesu vybraných zemí. Odborně se zabývá problematikou e-Governmentu, internetovými volbami a informační svobodou. Je autorem několika odborných článků, vystupuje na mezinárodních konferencích a je zakladatelem a editorem think-tanku e-politics.cz.

Vydavatel

INSTITUT PRO POLITIKU A SPOLEČNOST

Posláním Institutu je zkvalitňování českého politického a veřejného prostředí prostřednictvím profesionální a otevřené diskuse a vytvoření živé platformy, která pojmenovává zásadní problémy, vypracovává jejich analýzy a nabízí recepty pro jejich řešení formou spolupráce expertů a politiků, mezinárodních konferencí, seminářů, veřejných diskuzí, politických a společenských analýz dostupných celé české společnosti. Jsme přesvědčeni, že otevřená odborná diskuse a poznání podstaty a příčin jednotlivých problémů jsou nutným předpokladem jakéhokoli úspěšného řešení problémů současné společnosti.

Martinská 2, 110 00 Praha 1

+420 602 502 674

www.politikaspolecnost.cz

office@politikaspolecnost.cz